

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH BOSQICHLARI

Safarova Nigora Nasilloeyvna,

O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Buxoro akademik litseyi o‘qituvchisi, p.f.f.d., (PhD).

Annotatsiya: Ushbu maqola, bo‘lajak o‘qituvchilarda’limidagi kasbiy kompetentsiyaning ta’lim sohasiga kirib kelishi va uning rivojlanish bosqichlarini o‘rganib, shu bilan birga, kasbiy malakani rivojlantirish bo‘yicha strategiya va yondashuvlarni taklif etadi. Bundan tashqari, bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy malakasini rivojlantirishning mavjud holati va istiqbollari yaxshilash bo‘yicha tavsiyalar bilan bir qatorda o‘qituvchilar roli, amaliy tajriba va baholash usullari va ushbu jihatlarni ko‘rib chiqish orqali ushbu maqola o‘qituvchilar ta’limi dasturlarini kuchaytirish va pirovardida yanada samarali hamda malakali o‘qituvchilarni tarbiyalash bo‘yicha olib borilayotgan sa’y-harakatlarga hissa qo‘shishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: Kompetensiya, konstruktiv, individual, reflektiv, interfaol, metodologiya, integratsiya, a’jam.

ЭТАПЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Сафарова Нигора Насиллоевна,

преподаватель Бухарского академического лицея МВД Республики Узбекистан, д.ф.п.н., (PhD).

Аннотация: В данной статье рассматриваются этапы зарождения и развития профессиональной компетентности в педагогическом образовании, а также предлагаются стратегии и подходы к развитию профессиональной компетентности. Кроме того, в данной статье рассматривается роль учителей, практический опыт и методы оценки, и, учитывая эти аспекты, наряду с рекомендациями по улучшению текущей ситуации и перспектив профессионального развития будущих программ учителей и в конечном итоге способствуют усилиям по подготовке более эффективных и компетентных преподавателей.

Ключевые слова: Компетентность, конструктивность, индивидуальность, рефлексия, интерактивность, методология, интеграция, новичок.

STAGES OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS

Safarova Nigora Nasilloevna,

teacher of the Bukhara Academic Lyceum of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences.

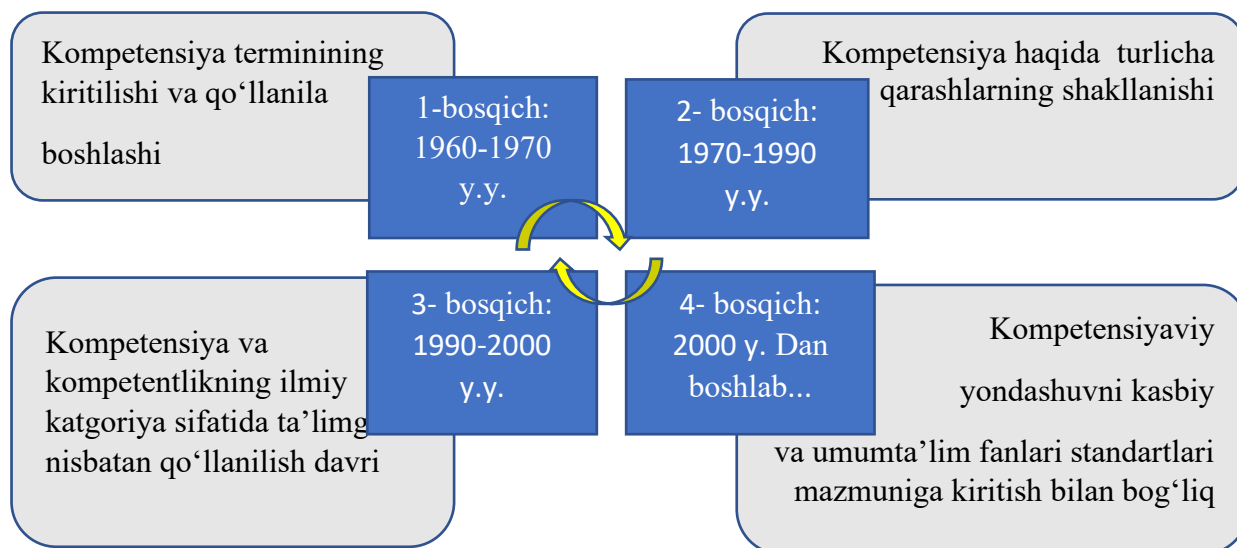
Abstract: This article examines the stages of the emergence and development of professional competence in teacher education, and also proposes strategies and approaches to the development of professional competence. Additionally, this article examines teachers’ roles, practice experiences, and assessment methods, and by considering these aspects, along with recommendations to improve the current situation and professional development prospects of future teacher programs and ultimately contribute to efforts to prepare more effective and competent teachers.

Key words: Competence, constructiveness, individuality, reflection, interactivity, methodology, integration, beginner.

Kirish. Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish o‘quvchilarimizning yaxshi ta’lim olishi va ma’naviy-xarakterli shaxslar bo‘lishlari uchun katta ahamiyatga ega bo‘lgan jarayon. Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan o‘qitishning asosiy mohiyati kasbga yo‘naltiruvchi fanlardan tashkil qilingan ta’lim-tarbiya jarayonida o‘quvchilar tomonidan egallangan bilim, ko‘nikma va malakalarni o‘z shaxsiy hayoti davomida, shuningdek, kelgusi kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida qo‘llay olish kompetensiyalarini shakllantirishga yo‘naltirish sanaladi.

Kompetensiya - lotincha “Competentia” soʻz boʻlib, oʻzbek tilidagi lugʻaviy maʼnosi “inson yaxshi biladigan”, “tajribaga ega boʻlgan” kabi maʼnolarni bildiradi. Kompetentlik - biron bir ishni samarali qila olish qobiliyati, ishni bajarishda talablarni qondira olish qobiliyati, aniq ishchi funksiyalarni bajarishda talablarni qondira olish qobiliyati [1, 35].

Kompetensiya muammosining taʼlim sohasiga kirib kelishi va uning rivojlanish tarixini shartli ravishda toʻrtta bosqichga boʻlish mumkin (1-rasm).

1-rasm. Kompetensiyaning rivojlanish bosqichlari.

Oʻqituvchi boʻlish oson ish emas. Oʻquvchilarga samarali taʼlim berish va muvaffaqiyatga erishish uchun noyob koʻnikma va malakalar toʻplamini talab qiladi. Oʻqituvchining kasbiy malakasini oshirishning muhim jihatlaridan biri uning kasbiy kompetensiyasidir. Bu ularning oʻzlari tanlagan taʼlim sohasidagi tajriba va malakasini izchil namoyish etish qobiliyatini, shuningdek, yangi taʼlim yondashuvlari va muammolariga moslashish qobiliyatini anglatadi.

Oʻqituvchilarning kasbiy kompetentlikning asosiy tushunchasi oʻqituvchining oʻz darslarini samarali rejalashtirish, oʻtkazish va baholash qobiliyatidir. Bu ular oʻrgatayotgan mavzuni chuqur tushunish, shuningdek, uni aniq va qiziqarli tarzda taqdim etish qobiliyatini oʻz ichiga oladi. Tajribali oʻqituvchi oʻquvchilarining turli ehtiyojlarini qondirish uchun oʻzining oʻqitish strategiyalarini qanday moslashtirishni biladi va har bir shaxsga oʻrganish va muvaffaqiyatga erishish imkoniyatini taʼminlaydi.

Kasbiy kompetentlik - mutaxassis tomonidan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur boʻlgan bilim, koʻnikma va malakalarning egallanishi va ularni amalda yuqori darajada qoʻllay olinishidir [1, 47].

Asosiy qism. Oʻqituvchilar uchun kasbiy kompetensiya juda muhimdir. Bu, oʻqituvchilarning oʻzlarini rivojlantirish, yangiliklarni oʻrganish va oʻqish jarayonlarini yaxshilashga harakat qilishlariga qaratiladi. Quyidagi usullar oʻqituvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish uchun yordam beradi:

1. Oʻqitish va oʻrganishda yangi texnologiyalardan foydalanish: Masalan, elektron oʻquv dasturlari, interaktiv darsliklar, video darslar va boshqa texnologiyalar oʻqituvchilarga oʻzlarini yangilash va oʻrganish jarayonlarini yaxshilash uchun imkon beradi.

2. Oʻqitish metodikalarini oʻzgartirish: Oʻqituvchilar oʻqitish metodikalarini yangilash va oʻqitish jarayonlarini yaxshilash uchun yaxshi yondashuvlar bilan tanishishlari kerak. Bunday yondashuvlar oʻqitishni sezilarliroq, oʻrganuvchilar uchun qiziqarliroq va oʻrganishni yaxshilashga imkon beruvchi texnikalar bilan taʼminlaydi.

3. Oʻz-oʻzini rivojlantirish: Oʻqituvchilar oʻz-oʻzlarini rivojlantirish, oʻrganish va oʻqitishni yaxshilash uchun oʻzlarining bilimlarini va kasbiy koʻnikmalarini yangilashlari kerak. Bunday oʻz-oʻzini rivojlantirishning eng yaxshi usullari, kurslar, seminarlar, konferensiyalar va boshqa oʻz-oʻzini rivojlantirish imkoniyatlaridan foydalanishdir.

4. Oʻqitishda hamkorlik qilish: Oʻqituvchilar oʻqitishda hamkorlik qilishni oʻrganishlari va amalga oshirishlari kerak. Hamkorlik oʻqitish jarayonini yaxshilash, kasbiy koʻnikmalarini rivojlantirish va

o'rganuvchilarning o'zlashtirishiga yordam beradi.

5. Tahlil va baholash: O'qituvchilar o'zlarining o'qitish jarayonlarini tahlil qilish, baholash va yangilash uchun ma'lumotlarni to'plashlari kerak. Bunday tahlil va baholash o'qitish jarayonini yaxshilashga, o'rganuvchilarning o'zlashtirishiga va o'qituvchilar kasbiy kompetentsiyasini rivojlantirishga yordam beradi.

6. O'qitishda ijobiy tajribani oshirish: O'qituvchilarning o'qitishda ijobiy tajribani oshirish, yangi o'qitish usullarini ishlatish, boshqa o'qituvchilar bilan hamkorlik qilish va talabalar bilan o'zaro munosabatda bo'lish, o'qitish jarayonini yaxshilashga imkon beruvchi asosiy usullardan biridir.

Shu bilan birga, o'qituvchilar kasbiy kompetentsiyalarini rivojlantirish uchun o'z-o'zlarini rivojlantirish va o'qitishga qiziqish va iste'dodlarini saqlab qolishlarini ta'minlash uchun hamkorlik qilishadi. Bu, o'qituvchilar uchun o'z-o'zlarini rivojlantirish va o'qitishni yaxshilash imkonini oshiradi va o'rganuvchilarning o'zlashtirishiga yordam beradi.

O'qituvchining kasbiy kompetensiyasi faqat uning fanidan bilimi va o'qitish texnikasi bilan chegaralanmaydi. Bu ularning ijobiy va inklyuziv ta'lim muhitini yaratish qobiliyatini qamrab oladi, bu erda o'quvchilar o'zlarini qadrlash, hurmat qilish va o'rganishga undaydilar. Sinfni samarali boshqarish, kuchli muloqot qobiliyatlari va o'quvchilar bilan mazmunli munosabatlar o'rnatish qobiliyatlari, bularning barchasi o'qituvchining kasbiy malakasining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi [2, 133].

Kasbiy kompetensiyani rivojlantirish o'qituvchilarga o'quvchilarning turli ehtiyojlari va ta'lim uslublariga moslashish imkonini beradi. Har bir o'quvchi sinfga o'ziga xos qobiliyatlar, qiziqishlar va tajribalarni olib keladi. Mustahkam professional asosga ega bo'lgan o'qituvchilar har bir o'quvchining kuchli va zaif tomonlarini hisobga olgan holda individual yordam ko'rsatib, yutuq va kamchiliklarini farqlashlari mumkin. Bunday moslashuvchanlik nafaqat ijobiy va inklyuziv ta'lim muhitini ta'minlabgina qolmay, balki o'quvchilarning faolligini rag'batlantiradi va shu bilan akademik muvaffaqiyat potentsialini maksimal darajada oshiradi.

Kasbiy kompetensiyaning yana bir muhim jihati - bu o'quvchilar taraqqiyotini samarali baholash va o'z vaqtida fikr-mulohazalarni taqdim etish qobiliyatidir. Ushbu kompetensiyaga ega bo'lgan o'qituvchilar o'quvchilarning ta'lim natijalarini baholash uchun to'g'ri va ishonchli baholashlarni yaratishi mumkin. Bundan tashqari, ular baholash ma'lumotlarini to'g'ri talqin qilish va o'quvchilar qo'shimcha yordamga muhtoj bo'lgan sohalarni aniqlash uchun tahliliy ko'nikmalarga ega. Ushbu bilimlar bilan qurollangan o'qituvchilar nafaqat o'quvchilarning kuchli tomonlarini ta'kidlaydigan, balki yaxshilash bo'yicha aniq takliflar va strategiyalarni taqdim etadigan konstruktiv fikr-mulohazalarni taqdim etishlari mumkin. Bunday fikr-mulohazalar o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirish va uzluksiz o'qishni rag'batlantirishda bebahodir. Ularning bevosita o'quvchilarga ta'siridan tashqari, o'qituvchilar o'rtasida kasbiy kompetensiyani rivojlantirish ham maktabda hamkorlik madaniyatini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. O'qituvchilar o'z bilim va ko'nikmalarini muttasil oshirib borish orqali o'z tengdoshlariga namuna bo'lib, umrbod ta'lim va kasbiy o'sish madaniyatini uyg'otmoqda [3, 30].

Darslarni o'rganish guruhlari va fanlararo jamoaviy loyihalar kabi hamkorlikda kasbiy rivojlanish imkoniyatlari jamoaviy fikrlash, aqliy hujum va g'oyalar sintezini rivojlantirish orqali o'qituvchilarga foyda keltiradi. Bu hamkorlik muhiti nafaqat ta'limning umumiy sifatini oshiradi, balki o'qituvchilar o'rtasida samarali o'qitish amaliyotlari almashinuvini osonlashtiradigan qo'llab-quvvatlovchi tarmoqni yaratadi.

Bundan tashqari, kasbiy kompetensiyani rivojlantirish o'qituvchilarga o'z sohasida yetakchi bo'lish imkonini beradi. O'qituvchilar o'z martabalarida ko'tarilishlari bilan ular bo'lim boshliqlari, o'quv dasturlari koordinatorlari yoki o'qituvchilar kabi etakchi lavozimlarni egallashlari mumkin. Ushbu etakchilik rollari ta'lim siyosatini chuqur tushunishni, tadqiqotga asoslangan amaliyotni va boshqalarni ilhomlantirish va maslahat berish qobiliyatini talab qiladi. Kasbiy kompetensiya samarali etakchilik uchun asos bo'lib, o'qituvchilarga o'z hamkasblarini yo'naltirish va qo'llab-quvvatlash imkonini beradi, bu esa butun ta'lim tizimiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Kasbiy kompetensiyani rivojlantirish o'qituvchilar uchun axloqiy me'yorlar va kasbiy mahoratga rioya qilishlari uchun juda muhimdir. O'qituvchilik kasbi adolat, hurmat va halollikni ta'kidlaydigan axloqiy tamoyillar to'plamiga asoslanadi. Axloqiy dilemmalarni hal qilish uchun malakaga ega bo'lgan mutaxassislar barcha o'quvchilar uchun sifatli o'quv muhitini yaratishni ta'minlaydi. Kasbiy kompetensiyani rivojlantirish o'qituvchilarga kasbiy standartlarga rioya qilish, teng imkoniyatlarni

taqdim etish, xilma-xillikni qabul qilish va barcha o'quvchilarning huquqlarini himoya qilishga yordam beradi.

Rivojlangan professional malakaga ega o'qituvchilar ota-onalar va boshqa manfaatdor tomonlar bilan samarali hamkorlik qilish uchun yaxshi jihozlangan. Ota-onalar va keng jamoatchilik bilan ijobiy hamkorlik o'rnatish o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun juda muhimdir. Kuchli kasbiy asosga ega bo'lgan o'qituvchilar aql-idrok bilan samarali muloqot qilishlari mumkin. Ota-onalar, ularning muammolarini hal qilish va ularni ta'lim jarayoniga jalb qilish. Sinfdan tashqari mazmunli aloqalarni o'rnatish qobiliyati o'quvchilarning ta'lim tajribasini oshiradi va ularning akademik va ijtimoiy-emotsional o'sishini ta'minlaydigan qo'llab-quvvatlash tarmog'ini ta'minlaydi. Kasbiy kompetentsiya o'qituvchilarga ma'lumotlardan xabardor bo'lishda faol bo'lish imkonini beradi [4, 320].

Xulosa. Ta'lim islohati va tendentsiyalari. Hukumatlar va ta'lim muassasalari muntazam ravishda o'quv dasturlarini qayta ko'rib chiqish, standartlashtirilgan baholash yoki texnologiya integratsiyasi kabi yangi islohat va tashabbuslarni amalga oshiradilar. Doimiy ravishda o'z kasbiy kompetentsiyasini rivojlantirishga intilayotgan o'qituvchilar ushbu o'zgarishlarni boshqarish, o'qitish amaliyotini yangi talablarga moslashtirish uchun yaxshi jihozlangan. O'zgarishlarni qabul qilish va yangi yondashuvlarni integratsiyalash orqali o'qituvchilar yuqori ta'lim sifatini ta'minlaydi.

Foyalanilgan adabiyotlar:

1. Muslimov N.A., Urazova M.B., Eshpulatov Sh.N. (2013). Kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi. - T.: Fan va texnologiya nashriyoti.

2. Семина Е.А. (2010). Компетентностная модель выпускника педагогического вуза - будущего учителя математики. Альманах современной науки и образования. - № 5 (36). - С. 133-135.

3. Rasulova Z.D. (2020). Pedagogical peculiarities of developing socioperceptive competence in learners. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. 8:1, pp. 30-34.

4. Митина Л.М. (2004). Психология труда и профессионального развития учителя. - М.: Академия. - 320 с.

5. Қораев, С. (2016). Фанлараро узвийлик ва узаро алоқани таъминлашнинг ўзига хос хусусиятлари. "Таълим, фан ва инновация", 2(2), 45- 50.

6. Elmurzaeva, N. K., & Qorayev, S. B. (2021). Pedagogical Requirements for the Organization of the Educational Process in Specialized State Educational Institutions. Psychology and Education Journal, 58(1), 1078-1084

7. Qoraev, S. (2016). Specific features of interdisciplinary coherence and interoperability. "Education, Science and Innovation," 2 (2), 45-50.

8. Қораев, С. Б. (2020). Профессинал таълимда ўқув амалиётларини ташкил этишнинг ўзига хос хусусиятлари. Academic Research in Educational Sciences, 1(3), 1281-1286.